

# Інвестиційна та інноваційна діяльність

УДК 330.341.1+008.1.332.1

*А.І. Бутенко, Є.В. Лазарева*

## Інноваційний потенціал регіонів Українського Причорномор'я

*Здійснено порівняльний аналіз і оцінку інноваційного потенціалу економіки України та регіонів Українського Причорномор'я, виявлені основні тенденції розвитку інноваційної діяльності в цих регіонах, запропоновано низку заходів щодо ефективної організації інноваційної діяльності у міру розвитку інституту ринку.*

*Ключові слова: інноваційний потенціал, тенденції розвитку, регіони Українського Причорномор'я, підприємництво.*

Вагомою конкурентною компонентою України та її регіони для проявів нових сфер бізнесу, нових технологій, концентрації інвестиційних ресурсів, спрямованих на модернізацію господарського комплексу є інноваційний потенціал, що забезпечує розробку та впровадження нових прогресивних методів теорії і практики у виробництво, інвестиційній діяльності, соціальних відносинах, процесах управління.

Узагальнення різних точок зору дослідників: П. Т. Бубенко [1], Є. С. Галушко [2], В. М. Головатюк і В. П. Соловйов [3], М. Г. Данько [4], Г. М. Добров [5], О. Б. Жихор [6], М. О. Кизим [7], П. С. Маковеев і М. В. Шарко [8], Л. М. Матросова [9], І. Ю. Матюшенко [10], А. М. Поручник [11] та ін. до визначення поняття «інноваційний потенціал» свідчить, що в наукових працях немає єдиного трактування цього поняття, його розглядають усебічно:

- як багаторівневу структуру. При цьому потенціал вищого рівня складається з потенціалів нижчого рівня ієрархії, де взаємний вплив потенціалів одного рівня обумовлений такими властивостями, як взаємозамінність і взаємодоповнюваність;
- як складову частину (елемент) системи вищого порядку – соціально-економічного потенціалу, який, як правило, представляється системою, сформованою з окремих підсистем – потенціалів різного порядку. При цьому ресурси інноваційного потенціалу утворюють нові засоби, які призначені для виробництва нових товарів;
- взаємопов'язаним з інвестиційним потенціалом. Це обумовлено тим, що в умовах ринкових відносин більшість інвестиційних проектів має інноваційну спрямованість;
- націленим на досягнення ефекту (наукового, науково-технічного, економічного, соціального, екологічного), скорочення тривалості інвестиційного та інноваційного процесів у результаті зародження, впровадження і реалізації інновацій;
- як оцінювання кількісних та якісних параметрів, що характеризують складові інноваційного потенціалу об'єкта оцінки (країни, регіону,

галузі, суб'єктів господарювання), абсолютних або порівняльних переваг, які визначають його інноваційні можливості;

- у більшості випадків – як потенціал підприємства, організації, в деяких випадках – країни, виду економічної діяльності (галузі).

Розуміння сутності інноваційного потенціалу підприємництва, різних складових цього поняття, їх кількісної оцінки дозволяє ефективно управляти процесом розвитку підприємництва як однієї з рушійних сил розвитку економіки регіонів. Таке розуміння, перш за все, потребує визначення тенденцій інноваційного розвитку економіки і підприємницького сектору, визначення позиціонування кожного з аналізованих регіонів, які відрізняються комплексом різноманітних характеристик, що зазначено як мету у статті.

З метою визначення таких тенденцій загальну оцінку інноваційної спроможності економіки регіонів Українського Причорномор'я проведено декількома індикаторами у даних 2010-2011 рр. [12], рис. 1-6.

Зазначимо, що у вітчизняній статистичній звітності існують певні обмеження з інформації щодо інноваційної діяльності підприємств. Державне статистичне спостереження за формою №1-інновація (річна), №1НН складають виключно промислові підприємства та їх відокремлені підрозділи всіх форм власності та організаційно-правових форм господарювання, які займаються видами діяльності, що класифікують за секціями «С» – добувна промисловість, «Д» – обробна промисловість, «Е» – виробництво та розподіл електроенергії, газоподібного палива, тепла та води. Обстеження підприємств інших видів економічної діяльності щодо результатів їх інноваційної активності планом державних статистичних спостережень, який щороку затверджується розпорядчим актом Кабінету Міністрів України, не передбачено.

Аналіз дозволив визначити характерні тенденції.

У 2010-2011 рр. в Україні інноваційною діяльністю займалися 1462-1679 підприємств, або відповідно 13,8-16,2% загальної кількості обстежених промислових підприємств, в Українському Причорномор'ї відповідно 209-275 од., або 15,2-24,0% (рис. 1).

Порівняно з 2010 р. кількість промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю в Україні, зростає на понад 20%, в регіонах

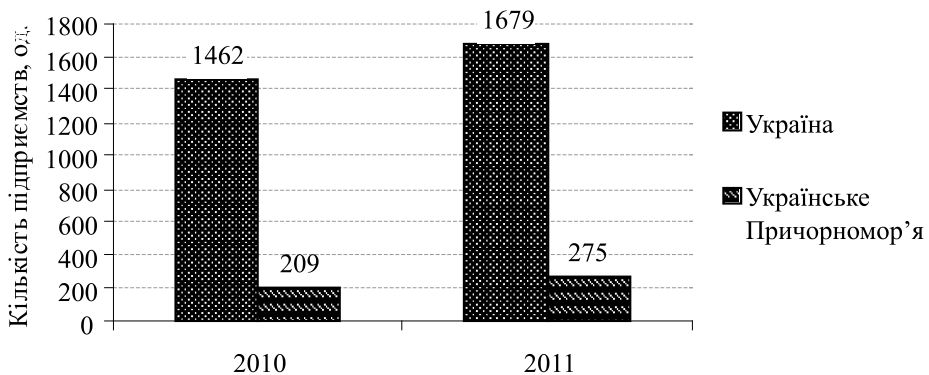


Рис. 1. Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю в Україні та регіонах Українського Причорномор'я

Причорномор'я в цілому на 34,6%. Помітна позитивна динаміка як за кількістю промислових підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, так і у відносному виразі.

Вищою у розрізі аналізованих регіонів частка інноваційно активних підприємств була (рис. 2) на промислових підприємствах Миколаївської та Одеської областей, відповідно 71-92 од. і 62-79 од., або 34,0-33,5% і 29,7-28,7%. Вища динаміка змін за показником помітна в АР Крим, за роками – 11,1-33,3%.

Щодо напрямів інноваційної діяльності, то в Україні 57,5-63,3% промислових підприємств займалися оновленням технічної бази виробництва: придбанням машин, обладнання та програмного забезпечення, 15,3-14,8% підприємств займалися розробкою нових ідей, технологій, продукції проводили внутрішні дослідження і розробки (НДР). Серед приморських регіонів значення показника щодо першого напрямку значно вище за середнє по Україні в цілому і коливається в межах 66-77%. Особливо це стосується АР Крим (73,0-71,7%), Миколаївської (66,2-79,3%) та Одеської (66,1-74,7%) областей. НДР активно займаються на промислових підприємствах АР Крим – 27,0-19,6% з них.

Обсяги інноваційних витрат в Україні у 2010-2011 рр. (рис. 3) склали 8,05-14,3 млрд. грн., в Українському Причорномор'ї 0,87-5,15 млрд. грн. При цьому, на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення було витрачено майже три чверті загального обсягу інноваційних витрат, на НДР 1,1 млрд. грн., понад 70% яких інвестовано власними силами підприємств. По регіонах Українського Причорномор'я у 2011 р. найбільші обсяги витрат на інноваційну діяльність здійснили підприємства АР Крим (рис. 4) – до 4491823,4 тис. грн., або 87,3% серед витрат на інноваційну діяльність аналізованих регіонів і 31,3% загальних відповідних витрат по Україні.

Основним джерелом фінансування інноваційної діяльності були власні кошти підприємств, обсяг яких становив в Україні у 2010-

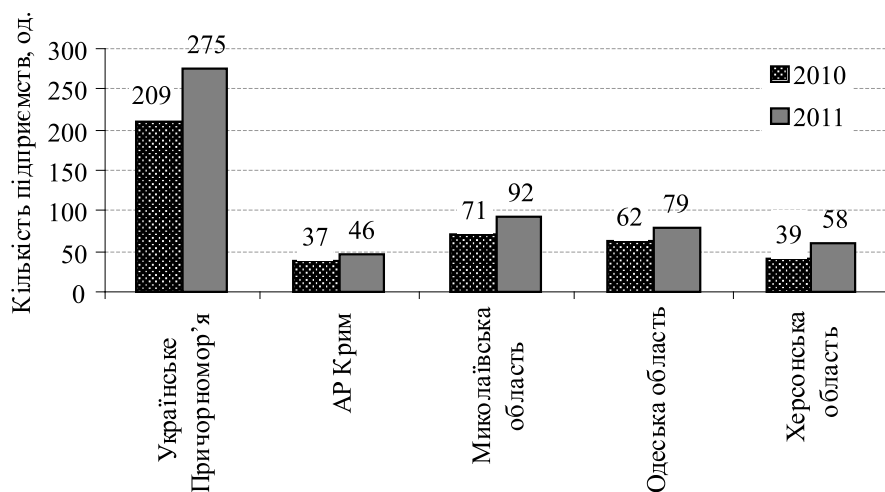


Рис. 2. Кількість підприємств, що займалися інноваційною діяльністю, по регіонах Українського Причорномор'я

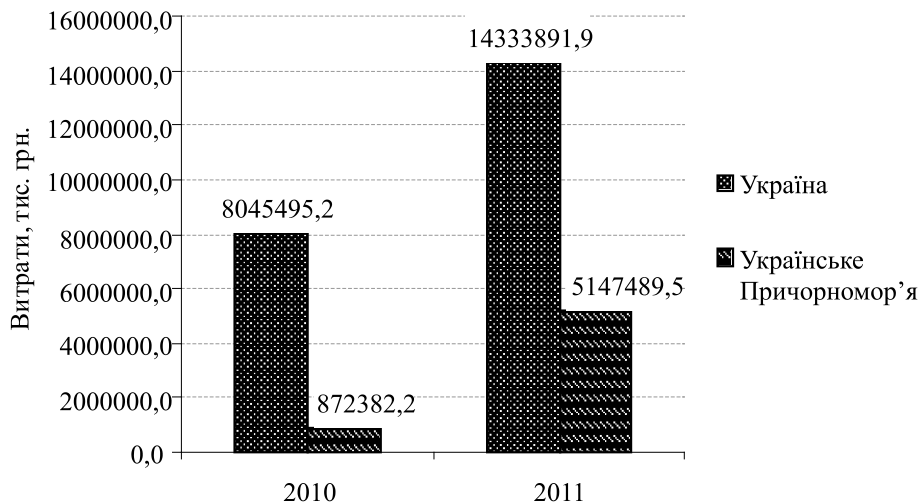


Рис. 3. Загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність в Україні та в регіонах Українського Причорномор'я

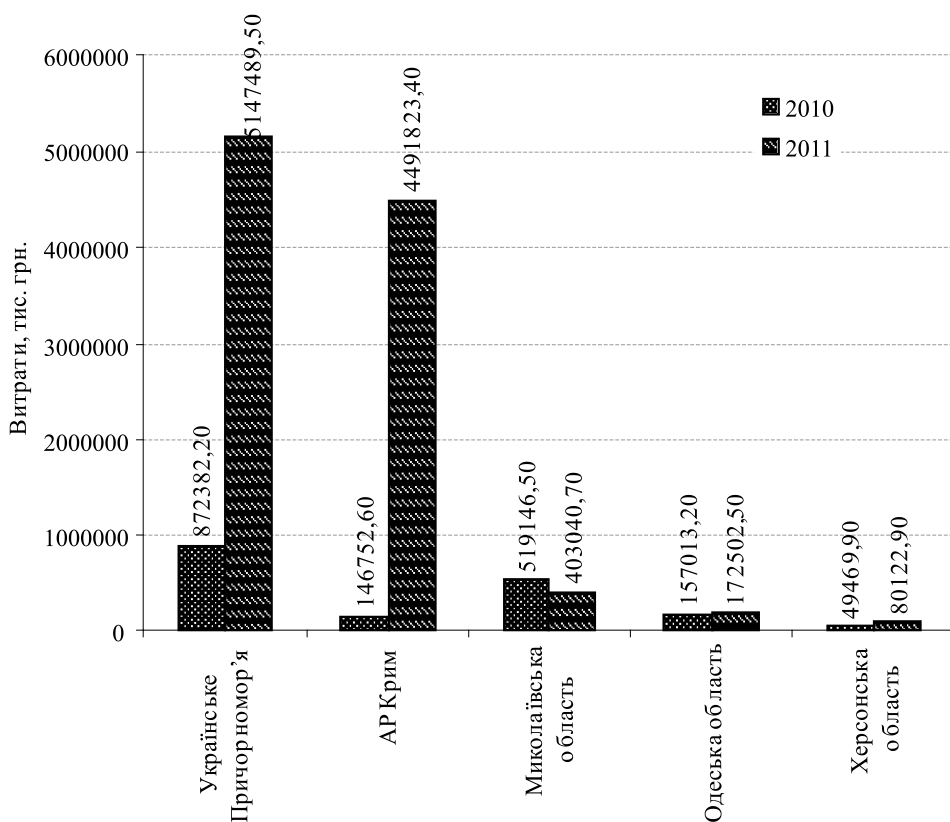


Рис. 4. Загальний обсяг витрат на інноваційну діяльність в регіонах Українського Причорномор'я

2011 рр. 4,8-7,6 млрд. грн., або 59,4-52,9% загальної суми витрат на інноваційну діяльність.

У розрізі регіонів структура основних джерел фінансування аналогічна Україні. Але в таких областях, як Миколаївська та Херсонська, їх частка складала 99,4% і 98,9% в 2010 р. та 98,5% і 97,4% у 2011 р. В АР Крим у 2011 р. були залучені значні обсяги кредитів до 83,2% загального обсягу фінансування. Підтримка держави через держбюджет незначна – відповідно 1,1-1,0%, по регіонах максимальне значення було у 2011 р. у Херсонській області в межах до 1,6% (1313,7 тис. грн.) загального обсягу фінансування інноваційної діяльності області.

Протягом 2011 р. успішними інноваторами (впроваджували у виробництво нові види продукції та інноваційні процеси) були 1327 промислових підприємств (рис. 5), що на 9% більше, ніж у 2010 р., в Причорномор'ї також спостерігається позитивна динаміка. Якщо у 2010 р. було 138 підприємств, що впроваджували інновації, то у 2011 р. 150 од. таких суб'єктів (зростання на 12 од., або на 8,7%).

Серед регіонів найбільше підприємств, що впроваджували інновації, було в Одеській і Миколаївській областях, відповідно 4,2-3,7% і 3,2-2,9% до України в цілому, щодо Причорномор'я відповідно 37,0-32,7% і 28,3-26,0% (рис. 6).

З них у середньому по Україні впроваджували інноваційні процеси і освоювали виробництво інноваційних видів продукції відповідно 48,7-51,0% і 50,5-55,1% промислових підприємств. По регіонах найбільше освоювали нових видів продукції на підприємствах Херсонської області, від 80% у 2010 р. до 68,2% у 2011 р. По інших регіонах показники наближаються до середнього значення по Україні.

За наслідками оцінки та аналізу інноваційного потенціалу України і регіонів Українського Причорномор'я з виділенням позиціонування кожного з них можна констатувати, що на сьогодні в Україні та її регіонах інновації не стали головною умовою функціонування підприємств і економіки в цілому, здійснюється експлуатація наявних ресурсів (матеріальних, трудових, фінансових, інших), бізнес практично не має інноваційної спрямованості. Негативні фактори впливу на національну і регіональну систему інновацій переважають позитивні, існує низка

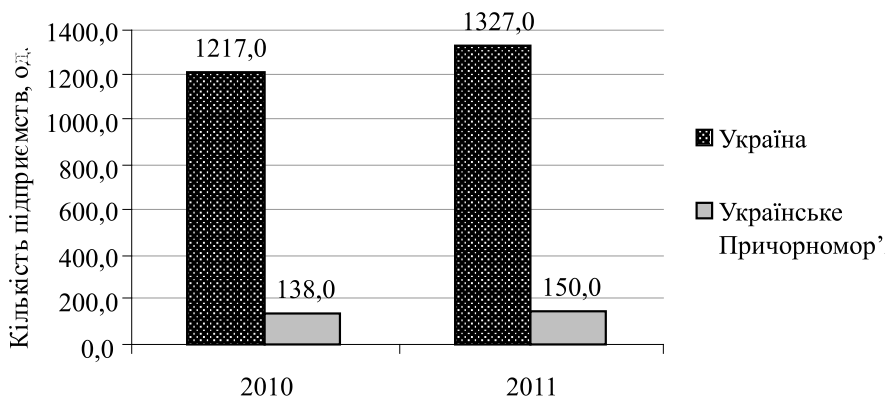


Рис. 5. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації

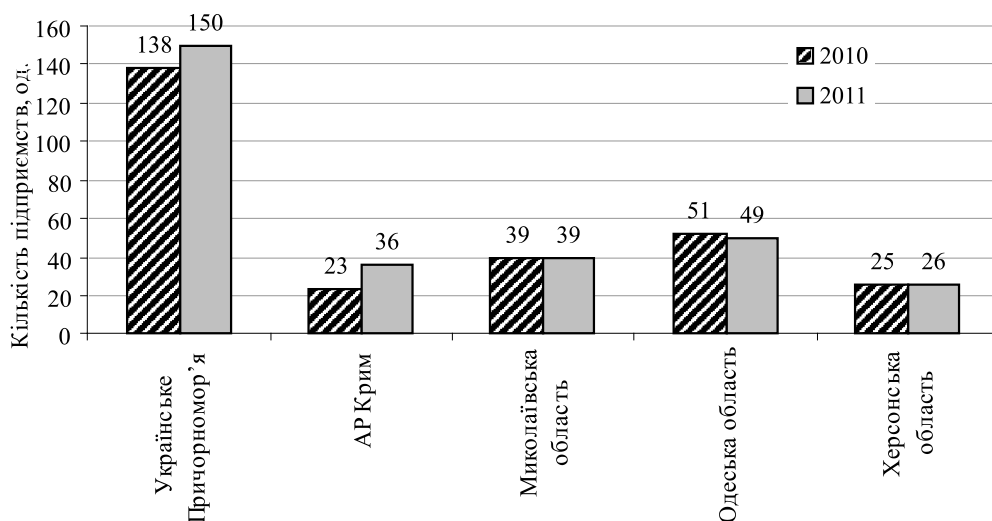


Рис. 6. Кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації в регіонах Українського Причорномор'я

проблем з подальшого переведення економіки України на інноваційну модель розвитку як на рівні країни, так і регіонів. До таких основних проблем доцільно віднести:

- неорієнтованість державної інноваційної політики на досягнення головної мети інноваційної діяльності – розширене відтворення економіки на новій технологічній основі;
- неорієнтованість структурної перебудови економіки, про яку багато говориться, на використання інтелектуальних ресурсів та розвиток високотехнологічних виробництв;
- відсутність середовища для безперервного оновлення технологій і продукції, підвищення освітнього рівня населення та удосконалення управління шляхом реалізації нововведень (інновацій), оснований на новітніх наукових знаннях;
- відсутність єдиного центру проведення інноваційної політики, який би втілював інноваційну ідеологію в практику і повсякденну роботу зі становлення національної інноваційної системи та її елементів;
- незавершеність формування стимулюючої законодавчо-правової бази і адекватного фінансово-економічного механізму підтримки інноваційного підприємництва;
- неорієнтованість економічної моделі держави на розвиток таких сфер, як освіта, культура, інтелектуальний потенціал як першооснови суспільного прогресу, суспільної потреби в модернізації економіки країни та її регіонів.

Рух у напрямі ефективної організації інноваційної діяльності в регіональній економіці у міру розвитку механізмів ринку для вирішення поставлених проблем породжує потребу в реалізації заходів, до яких передусім віднесемо:

- розвиток трьох напрямів діяльності учасників ринку інноваційних товарів (продукції, послуг) – соціального, методологічного, моти-

- ваційного, що дозволяють забезпечити пріоритетність виконання завдання щодо прогнозування споживчого попиту на майбутні новації;
- проведення державної політики, спрямованої на модернізацію економіки, формування інноваційного середовища, як найважливішої умови реалізації ефективних інновацій та інноваційної діяльності в цілому, визначення інноваційних точок росту, що витягають економіку на рівень постіндустріального суспільства;
  - підвищення ролі інноваційної інфраструктури в побудові ринкової моделі інноваційного типу економіки. Така інфраструктура включає усі інститути, які відповідають на специфічні запити ринку інноваційних товарів, (продукції, послуг), а їх функціонування сприяє розвитку інноваційних процесів в економіці;
  - формування розгорнутої системи мотивації як агентів, так і контрагентів інноваційної діяльності зі створенням сучасного організаційно-економічного ринкового механізму співпраці учасників цієї діяльності;
  - посилення ролі інноваційного потенціалу для успішної реалізації завдання інноваційного оновлення економіки через агрегацію таких взаємопов'язаних елементів, як ефективне партнерство держави, науки, освіти і бізнесу, надання податкових пільг і преференцій структурам, що займаються інноваційною діяльністю, створення умов для підвищення інвестиційної привабливості вітчизняної сфери високих технологій, сприяння формуванню в країні великих національних науково-дослідних центрів, інноваційних кластерів;
  - впровадження механізму страхування результатів інноваційної діяльності для нейтралізації небезпек, до яких схильна ця діяльність;
  - дослідження інструментів інституту ринку, моделювання і прогнозування його розвитку, що сприяє розвитку конкуренції, знижує частку виробників неефективних інновацій, формує сприятливий інноваційний клімат в умовах соціо-екологоорієнтованої економіки.

#### Список використаних джерел

1. Бубенко П. Почему тормозятся инновационные процессы в Украине? / П. Бубенко, В. Гусев // Экономика Украины. – 2009. – №8. – С.30-38.
2. Галушко Є. С. Підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу в умовах переходу до ринкових відносин (на прикладі промислових підприємств Донбасу) : автореф. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук / Є. С. Галушко ; Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 1999. – 22 с.
3. Головатюк В. М. Теоретико-методичні аспекти вимірювання інноваційного потенціалу регіону / В. М. Головатюк, В. П. Соловійов // Проблеми науки. – 2008. №11. – С.17-24.
4. Данько М. Інноваційний потенціал у промисловості України / М. Данько // Економіст. – 1999. – № 10. – С. 26-32.
5. Научно-технический потенциал: структура, динамика, эффективность / Г. М. Добров, В. Е. Тонкаль, А. А. Савельев и др. – К. : Наукова думка, 1987. – 347 с.

6. Жихор О. Б. Інноваційний потенціал регіону та підходи до його оцінки / О. Б. Жихор // Научно-технический сборник «Коммунальное хозяйство городов». – 2007. – Вып. №73., – С.56-66. – [Серия: Экономические науки]. – Доступно з : <eprints.ksa3me.kharkov.ua|1808|>.
7. Кизим М. О. Національна інноваційна система як механізм реалізації інтелектуального капіталу України / М. О. Кизим, І. Ю. Матюшенко // Інновації: проблеми науки і практики : [монографія]. – Х. : ВД «ІНЖЕК», 2006. 336 с.
8. Маковеев П. С. Организация, регулирование и управление инновационно-инвестиционной деятельностью в Украине / П. С. Маковеев, М. В. Шарко. Херсон : ХДТУ, 2004. – 280 с.
9. Матросова Л. М. Формування організаційно-економічного механізму управління інноваційними процесами у промисловості / Л. М. Матросова. – Луганськ : СУДУ, 2000. – 462 с.
10. Матюшенко І. Ю. Перспективи створення національної інноваційної системи в Україні. Головне управління зовнішньоекономічних зв'язків та європейської інтеграції Харківської обласної державної адміністрації / І. Ю. Матюшенко. – Доступно із : <http://www.matyushenco-perspektyvy\_stv>.
11. Поручник А. М. Інноваційний потенціал України та його реалізація в міжнародному науково-технічному співробітництві / А. М. Поручник // Науковий збірник КНЕУ. – К. : КНЕУ, 2004. – С. 94-117.
12. Наукова та інноваційна діяльність в Україні. 2011 р. : [стат. збірник]. – К. : ДП «Інформаційно-видавничий центр Держкомстату України», 2012. – 305 с.

**Бутенко А. И., Лазарева Е. В. Инновационный потенциал регионов Украинского Причерноморья.**

*Проведены сравнительный анализ и оценка инновационного потенциала экономики Украины и регионов Украинского Причерноморья, выявлены основные тенденции развития инновационной деятельности в этих регионах, предложен ряд мер по эффективной организации инновационной деятельности по мере развития института рынка.*

*Ключевые слова: инновационный потенциал, тенденции развития, регионы Украинского Причерноморья, предпринимательство.*

**Butenko A. I., Lazareva Ye. V. Innovative Potential of the Areas of Ukrainian Black Sea Region.**

*Comparative analysis and estimation of innovative ability of Ukrainian economy and the areas of Ukrainian Black Sea Region is conducted; basic tendencies of innovative activity development are defined in these region; the range of measures on efficient organization of innovative activity in the course of market institute development is offered.*

*Key words: innovative potential, development trends, areas of Ukrainian Black Sea Region, entrepreneurship.*

Надійшло 27.02.2013 р.